

למה אם אין היא ראויה לבוא בישראל וכגון ממזרת אינו צריך לכונסה, והרי **ניתי עשה** ד"ולו תהיה לאשה" ונדחה לא **תעשה** ד"לא יבוא ממזר בקהל ה'"! ?

אמר לי רב זכיד מנהרדעא: היכא אמרינן ניתי עשה ונידחי לא תעשה, כגון מילה בצרעת, שאם היתה לו צרעת על ערלתו ואסור הוא בלאו להסירה שנאמר "השמר בנגע הצרעת", הרי העשה של המילה דוחה את הלא תעשה (2) —

ומשום **דלא אפשר לקיומיה לעשה** מבלי לעבור על הלאו.

אבל הכא אין העשה דוחה את הלא תעשה, שהרי **אי אמרה דלא בעינא, מי איתיה לעשה כלל** [אם אומרת היא שאינה רוצה שישאנה, וכי יש עשה לשאתה]! ?

וכיון שכן מלמדין אותה לומר "איני רוצה" (3)!

אמר הקשה ליה רבא מפרזקיא לרב אשי: מכדי מיגמר גמרי מזהדרי, הרי אונס ומפתה נלמדים האחד מן השני לענין שיעור הקנס שיהא חמשים, וטיב הקנס שיהא בשקלים. (16)

א-מ ואם כן, **להא מילתא נמי**, אף לענין זה של חיוב הבועל לשאתה ואפילו בעל כרחו **ליגמרו מזהדרי**, נלמד את המפתה מן האונס, דכשם שהאונס חייב לשאתה כך גם המפתה! ?

ומשנינן: **כי אמר קרא גבי מפתה: מזהר ימהרנה לו לאשה, "לו" משמע מדעתו**, שאם לא ירצה לא יכנסנה. (1)

שנינו במשנה: **כיצד שותה בעציצו וכו'** נמצא וכו' או שאינה ראויה לבוא בישראל אינו רשאי לקיימה:

אמר רב כהנא: אמריתא לשמעתא [אמרתי את השמועה — הקושיא הבאה] **קמיה דרב זכיד מנהרדעא:**

תעשה ועשה, אלא שדרשו חז"ל מן המקרא שימול ואע"פ שיש שם בהרת.

ויש מי שהעיר, כי לפי שיטת הריב"א בתוספות חולין קמא א, שאפילו במקום שיש עשה ולא תעשה, הרי שהלא תעשה נדחה מפני העשה ולא נשאר אלא העשה [ודלא כשיטת ה"ר יוסף בתוספות קדושין ל"ד, שאף הלאו אלים כשיש עשה עמו ואינו נדחה], נמצא שלשון הגמרא מדוקדק, כי אע"ג שיש בקציצת בהרת עשה ולא תעשה, וגם אין צריך כלל לדחיית העשה שהרי מן המקרא הוא נלמד, מכל מקום אמת הוא שהלא תעשה נדחה מפני העשה.

3. כן פירש רש"י.

וכתב עליו הריטב"א: ואינו נכון, חדא, שכל

16. כמבואר לעיל כט ב, ולח ב.

1. ואף על גב דגם גבי אונס כתיב "ולו תהיה לאשה", אין סברא לומר שיהא תלוי בדעתו, מאחר שאנו רואים שאם כבר כנסה אינו יכול לשלחה כל ימיו, כן פירשו התוספות בתירוקן אחד; וראה עוד בדבריהם ובדברי הרשב"א והריטב"א.

2. כתבו התוספות דלסימנא בעלמא נקטיה, אבל לפי האמת אין הטעם שחייב הוא למול משום עשה דוחה את לא תעשה, שהרי עשה ולא תעשה הוא [משום דכתיב: השמר בנגע הצרעת לשמור מאד ולעשות] ו"השמר" הוא לאו, "ולעשות" הוא עשה ואין עשה דוחה את לא

מתניתין:

לעצמה וכדעת רבי עקיבא במשנה לעיל לח

א: (5)

רבי אלעזר אומר: האונס חייב בקנס אם בא עליה, והמפתח כיון שהיא עושה מדעתה

יתומה גמורה [שאינן לה אב] שהקנס הוא לעצמה, וכן יתומה בחיי האב (4) דהיינו נערה שנתארסה ונתגרשה שאף קנסה הוא

ורבי עקיבא איגר ורבי אלעזר משה הורבין כתבו ליישב, דאם היה העשה דוחה את הלא תעשה היתה זו אשה הראויה לו, ולא נתמעטה, ראה בדבריהם מה שהוסיפו על זה.

ג. שיטת התוספות ישנים בביאור תירוקן הגמרא הוא: היות והאשה אינה מחוייבת בעשה, ואילו בלאו היא אסורה, אי אפשר שידחה העשה שלו את האיסור שלה, [וכעין סברא זו כתבו התוספות בגיטין מא א בד"ה לישא].

ובדעת שאר הראשונים שמפרשים את דברי הגמרא באופן אחר, ובהכרח שהם סוברים שלא כדברי התוספות ישנים יש לבאר על פי דברי האחרונים [הובאו דבריהם ב"משכנות הרועים" אות תשפ], בשני אופנים:

האחד: דהם סוברים באמת, שכל מצות עשה המוטלת על אחד לעשותה בחברת אחר, הרי הוא דוחה את הלא תעשה אע"פ שלגבי אחד מהם ליכא עשה, [ראה תוספות יום הכפורים למהר"ם חביב, ובהערות רבינו עקיבא איגר שם].

השני: על פי הגמרא ביבמות פד ב, שאין האשה מוזהרת אלא אם כן האיש מוזהר, ומאחר שהעשה דוחה את הלא תעשה שלו ואין הוא מוזהר, אף היא אינה מוזהרת, [ראה מנחת חינוך מצוה א].

4. כלומר: מי שיש לה אב אלא שלענין קנס היא כמי שאין לה אב, שזו וזו קנסה לעצמה.

5. נתבאר על פי דברי הגמרא, וכפי שהסביר הריטב"א לפי שיטת רש"י, וראה הערה בגמרא.

עיקר התירוץ חסר מן הספר, ועוד אם מלמדין אותה לומר איני רוצה והיא אומרת רוצה אני מאי איכא למימר, ומאן פסקא לתנא שתשמע! ? ויש לומר בזה, דכיון דלדידיה איכא איסורא ולדידה נמי איכא איסורא [על פי הגהת המגיה בריטב"א הנדמ"ח], כופין לה עד דאמרה לא בעינא, וכי אמרה הכי מסתמא ניחא לה דמצוה לשמוע דברי חכמים.

ואולם הראשונים אינם מסכימים עם פירושו של רש"י, וכמה פירושים נאמרו בראשונים, ראה תוספות בד"ה נתי, ובתוספות ישנים ד"ה אי, וברמב"ן, רא"ה, רשב"א, ריטב"א ור"ן.

ב. הקשו התוספות: מה הקשתה הגמרא שיבוא עשה וידחה את לא תעשה, והרי התנא של משנתנו דורש ממה שנאמר "ולו תהיה לאשה" שאין החיוב אלא באשה הראויה לו! ?

וכמה תירוצים נאמרו בתוספות, ראה בדבריהם; ולפי חלק מן התירוצים אכן "ולו תהיה לאשה" הוא מיעוט מן העשה שאינו אלא באשה הראויה, ולפי חלק מהתירוצים, אין "ולו תהיה לאשה" מלמד אלא שיהיה מדעתה, וכוונת התנא היא לומר שמטעם זה אין העשה דוחה, ועל דרך תירוקן הגמרא "אי אמרה לא בעינא מי איתא לעשה כלל".

ויש מתרצים [כתבו תירוקן זה הראשונים כאן], דקושיית הגמרא לא היתה על אשה שאינה ראויה לו [וכשיטת רש"י והתוספות], אלא על אשה שנמצא בה דבר ערוה אחר שהיתה לו לאשה, כי המיעוט אינו אלא על אשה שאינה ראויה בשעת הויה [שנאמר "ולו תהיה לאשה"], ואילו העשה הוא אף לאחר מכן.

הרי הוא פטור שהיא מוחלת לו. (6)

נמרא:

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: רבי אלעזר [שהוא רבי אלעזר בן שמוע] (7) שאמר במשנתנו: אין המפתה משלם קנס בנערה שנתארסה ונתגרשה — בשיטת רבי עקיבא רבו אמרה —

דאמר במשנה לעיל לח א: נערה שנתארסה ונתגרשה יש לה קנס וקנסה לעצמה —

וכיון שלעצמה היא, אין המפתה חייב, שהרי מחלה לו כיון שעשתה מדעתה.

ממאי, ומנין שכרבי עקיבא סובר רבי אלעזר? (8)

מדקתני במשנתנו: יתומה, רבי אלעזר אומר: האונם חייב, והמפתה פטור.

והרי יתומה מילתא דפשיטא היא שהמפתה פטור, כי היות והקנס לעצמה הרי היא מוחלת, ולמה הוצרך התנא כלל לומר דין זה.

אלא הא קא משמע לן:

דנערה שנתארסה ונתגרשה דינה כיתומה, מזה יתומה הקנס הוא לעצמה, אף נערה שנתארסה ונתגרשה הקנס הוא לעצמה, ולכן המפתה פטור!

כלומר: "יתומה" שנזכרה במשנתנו שתי משמעויות יש לה:

האחת: יתומה ממש שאין לה אב, והיות והקנס הוא לעצמה הרי המפתה פטור.

השניה: "יתומה בחיי האב" דהיינו נערה שנתארסה ונתגרשה, שהיא כיתומה שהקנס הוא לעצמה, הרי המפתה פטור. (9)

שם, עד שבא רבי עקיבא אצל רבותינו שבדרום ושנה להם [לימד אותם]: רבי מאיר ורבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון ורבי אלעזר בן שמוע, רש"י.

8. משמע שהיה מקום לפרש את דברי המשנה דלא כרבי עקיבא; ואין לומר דהיה מקום לפרש שהוא דבר אחד וכפשוט לשון המשנה "יתומה שנתארסה ונתגרשה", שהרי זה ודאי אי אפשר דיתומה לבדה נמי המפתה פטור, וכמבואר בגמרא דיתומה מילתא דפשיטא היא שהמפתה פטור, וצריך תלמוד.

9. א. נתבאר על פי הריטב"א בהבנת רש"י, וכתב עליו "ויפה דקדק ז"ל כמשפטו".
והכריח את הריטב"א לפרש כן בהבנת רש"י,

6. א. כתב הריטב"א: ושמעין מינה, כי אע"פ שאין אדם זוכה בקנס עד שעת העמדה בדין, יכולה היא למוחלו קודם לכן, ולפיכך המפתה פטור כשקנסה לעצמה.

והוסיף: ואיכא דקשיא ליה היאך אדם יוכל למחול מה שלא זכה בו עדיין! ?

ויש לומר דהכא גופה מוחלת לו, וכדאמרינן לעיל [לט ב] "משל לאומר לחבירו קרע שיראין שלי" וכו', ומן המשל אנו למדים שהמחילה בגופה.

ב. כתב הגר"א, שלפיכך סידר התנא משנה זו אחר המשנה הקודמת, משום שגם זה הוא חילוק בין אונס למפתה.

7. והיה תלמידו של רבי עקיבא, וכמבואר ביבמות בפרק הבא על יבמתו "והיה העולם

הכל לפי המבייש והמתבייש, אדם בינוני המבייש בושתו קשה יותר מבושתו של אדם זולל ומבושתו של אדם חשוב, וכן המתביישת לפי חשיבותה בושתה, ורואין הדיינין מעלתה ומעלתו, ושמיין כמה ממון ראוי לאביה ולמשפחתה ליתן ולא יארע להן דבר זה מאדם זה, וכמוהו חייב לשלם.⁽¹¹⁾

איזהו פגם שחייבים האונס והמפתה לשלם כמבואר במשנה שם?

רואין אותה כאילו היא שפחה נמכרת

אמר רבי זירא, אמר רבה בר שילא, אמר רב המנונא סבא, אמר רב אדא בר אחבה, אמר רב: הלכה כרבי אלעזר.

וקרי רב עליה דרבי אלעזר [קרא רב על רבי אלעזר]: טובינא דחכימי [מאושר שבחכמים].⁽¹⁰⁾

מתניתין:

איזהו בושת שחייב האונס והמפתה לשלם, כמבואר במשנה לעיל לט א?

[ראה סוגיית הגמרא לעיל לח ב].

10. א. "אשרי" מתרגמינן "טובאי", רש"י. ב. כתב רבי אלעזר משה הורביץ לבאר את הטעם שקרא כן רב על רבי אלעזר ולא על רבי עקיבא שבשיטתו אמרה רבי אלעזר, שהוא משום שרצה לכלול גם את מה שאמר רבי אלעזר שהמפתה פטור, וראה מה שכתב הריטב"א.

11. נתבאר על פי דברי רש"י ולשון הרמב"ם [נערה ב ה], ואולם הרמב"ם חולק על רש"י הסובר שהזולל בושתו קלה יותר משל אדם בינוני, וכתב כפי שיטת הר"ן שחלק על רש"י וכתב, שהזולל בושתו — על ידי בעילה — קשה יותר, וככל שהאדם קל יותר בושתו מרובה.

והרמ"ה בשיטה מקובצת כתב לדחות דרך השומא כפי שביארה הרמב"ם משני טעמים, ראה שם; וכתב, דכך שמיין: אומרים, כמה אשה כזו שנמסרה לאיש כזה להבעל לו בזנות בעל כרחה, רוצה ליתן בין שתבעל לו בחשאי לשתבעל לו בפני עדים דאית לה בושת, [ונראה מדבריו, שהנבעלת שלא בפני עדים אין לה בושת].

משום שבפשוטו סותרים דברי רש"י שבמשנה לדבריו בגמרא.

שבמשנה כתב: "ובגמרא מפרש דנתארסה ונתגרשה מילתא אחריתי היא ולא איתומה קאי", ומבואר ש"יתומה" דבר לחוד ו"שנתארסה ונתגרשה" דבר לחוד.

ובגמרא בד"ה בשיטת כתב: "וקרי לה — לנערה שנתארסה ונתגרשה — יתומה משום דפקע זכות אב מינה לגבי קנסא", הרי מבואר שהתנא קורא לנערה שנתארסה ונתגרשה "יתומה", ובהכרח שהכל דבר אחד הוא, [וכן משמע גם מלשונו בד"ה מדקתני "דאי יתומה כדקתני, פשיטא" ומשמע שלפי האמת אין יתומה כדקתני]; ומכח סתירה זו ביאר הריטב"א על פי הבנת רש"י כפי שנתבאר בפנים; וראה עוד ב"שיטה מקובצת" מה שכתב המחבר לבאר סתירת דברי רש"י.

ב. בריטב"א [בד"ה קרי] מבואר, שכוונת רבי אלעזר בהשוותו נערה שנתארסה ונתגרשה ליתומה, הוא: דכי היכי דלגבי יתומה דרשינן יש לה אב — לאביה, אין לה אב — לעצמה, ואע"ג דבקרא "לאבי הנערה" כתיב, הכי נמי דרשינן "אשר לא אורשה" — לאביה, הא אורשה — לעצמה, דהא והא לא אישתני גופה;

בהם הבושת, ואם בעל בת הדיוטות — שבושתה מועט — אף הוא משלם חמשים סלעים וכולל בתוכם את הבושת!?

ובהכרח שהבושת משתלם בפני עצמו והכל לפי המבייש והמתבייש, וכשם שהבושת משתלם בפני עצמו כך גם הפגם.

אמר ליה אביי: אי הכי, אף גבי שור שהרג את העבד — שחייב בעל השור לשלם לאדוני העבד כסף שלשים סלעים הקצובים בתורה —

נמי יאמרו: אם הרג השור עבד נוקב מרגליות — ששוי רב — משלם בעל השור על העבד שלשים סלעים, ואם הרג השור עבד עושה מעשה מחט — שאינו מ-ב שוה אלא מעט — אף הוא משלם שלשים סלעים, והיכן הוא החילוק שביניהם!?

והרי אצל עבד אכן כך הוא הדין, שעל כל עבד משלם בעל השור אותו שיעור קצוב, ואם כן יש לך לומר גם בקנס דאונס ומפתה. ואכתי תיקשי: ואימא: חמשים סלעים אמר רחמנא מכל מילי!?

אלא אמר רבי זירא, טעם אחר להכריח שלא היתה כוונת התורה לכולל את הבושת והפגם בשיעור שקצבה התורה:

בשוק, כמה היתה יפה קודם שנבעלה בהיותה בתולה, וכמה היא יפה אחר שנבעלה, ובגמרא מפרש למה פחת ערכה להמכר לשפחה על ידי שנעשית בעולה.

הקנס שוה בכל אדם ובכל אשה, והוא: חמשים סלעים.

ובל חיוב ממוין שיש לו קצבה מן התורה וכמו קנס של אונס ומפתה שהוא קצוב חמשים סלעים, הרי הוא שוה בכל אדם.

גמרא:

מקשה הגמרא על עיקר חיובבושת ופגם באונס ומפתה:

ואימא: חמשים סלעים אמר רחמנא מכל מילי, שמא כשאמרה התורה לשלם חמשים סלעים, כבר כללה התורה בסכום זה את הבושת והפגם, ואינו חוב נוסף עליהם! (12)

אמר רבי זירא: אי אפשר שיהיו דמי הבושת שוין בכל הנשים ונכללים בחמשים סלעים הקצובים לכל אשה, כי השומעים יתמהו ויאמרו:

היתכן, שאם בעל בת מלכים — שבושתה מרובה — משלם חמשים סלעים שכולל

ומתוך דבריהם מתבאר שהם חלוקים עוד ביסוד חיוב בושת, הדרמב"ם סובר שיסוד חיוב בושת הוא לאב, ולכן שמין לפי האב, ואילו הרמ"ה סובר שחיוב בושת הוא לאשה אלא שהאב זוכה ממנה, ולכן שמין באשה, [על פי הגר"ח הובא ב"משכנות הרועים" אות תתיג].
12. לכאורה היה לגמרא להקשות כן על המשנה לעיל לט א "המפתה נותן שלשה דברים והאונס

ארבעה, המפתה נותן בושת ופגם וקנס, מוסיף עליו אונס שנותן את הצער", הרי שנותן בושת ופגם מלבד הקנס, ותיקשי: ואימא וכו'!?

וכתב ליישב ב"שיטה מקובצת" "משום דאיכא לפרושי דאין הכי נמי דחמשים סלעים מכל מילי קאמר, אלא דהאונס מוסיף הצער על החמשים שקלים, נמצא דחמשים שקלים דמפתה היינו דמי בושת ופגם וקנס, והאונס מוסיף על